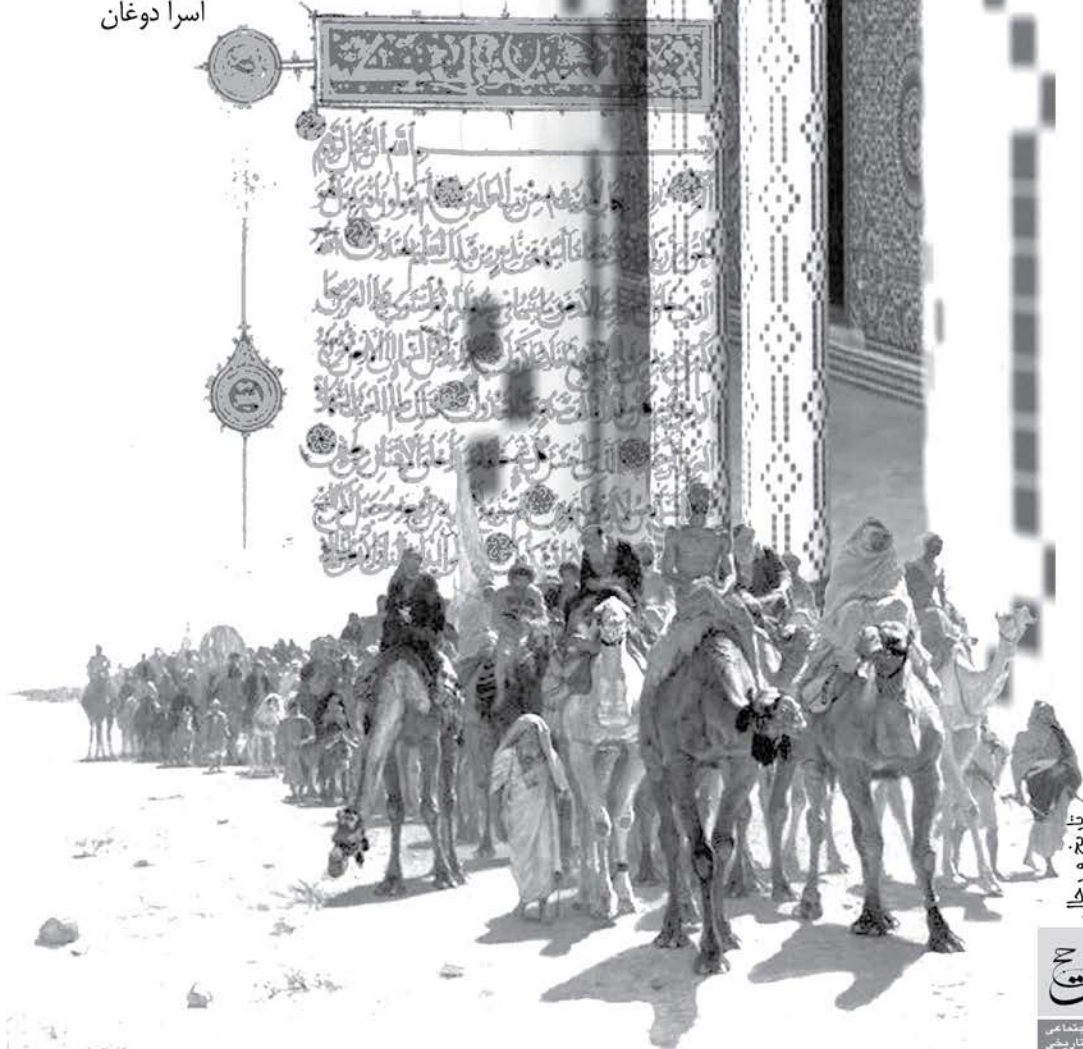

فهرست اسناد حج‌گزاری دوره قاجاری در بایگانی عثمانی و ایرانی

اسرا دوغان

تاریخ و رجال

میقات

فصلنامه فرهنگی-اجتماعی
سیاسی-تاریخی

۶۴

ویژگی های کلی اسناد عثمانی

دردوره صفوی، مهم ترین منبع دولت عثمانی در تاریخ نگاری، اسناد دولتی است که از آن ها با نام «دفاتر مهمه» یا «فرمان های سلطان عثمانی» یاد می شود. این اسناد دارای اطلاعات ارزشمند بوده و تا کنون نزدیک به ۲۰ مجلد آن (که کمتر از ۱ دفتر است)، از سوی مرکز امور بایگانی دولت چاپ شده است. گفتنی است دفاتری که هنوز چاپ نشده، در مرکز اسناد دولت موجود است.

در واقع، هم اصل اسناد - که به ترکی عثمانی است - و هم بازنویسی آن ها، به ترکی امروزی موجود است.

یک مقایسه ساده نشان می دهد که اسناد آن دوره عثمانی، امروزه در دسترس تر و منظم تر از اسناد ایرانی مربوط به دوره صفوی است. به سخن دیگر، منابعی که شبیه دفاتر مهم عثمانی است، از دولت صفوی در ایران باقی مانده باشد، بسیار اندک است. اطلاعات ما از این دوره، در منابع ایرانی، مربوط به تواریخ است نه اسناد.

چکیده ای از اسناد دیگر عثمانی درباره حج گزاری ایرانیان، از سال ۱۲۰۵ به بعد را می توان در سایت کل بایگانی عثمانی، که در اختیار همه است، (www.devletarsivleri.gov.tr) یافت، ولی این اسناد هنوز شامل دفاتر مهم نمی شود.

اسناد حج گزاری ایرانیان در دوره عثمانی، افشاریه و زندیه، در مجموعه ای با نام خط همایون (HAT) گرد آمده است. مع الأسف این اسناد مانند دفاتر مهم، هنوز به چاپ نرسیده ولی خلاصه آن ها در سایت یاد شده موجود است.

نیمی از اسناد دوره قاجاریه موجود در عثمانی هم همین حکم را دارد. اما نیم دیگر که از سال های ۱۲۵۰ تا ۱۳۲۷ را شامل می شود، در سایت پیش گفته موجود است و البته با نام خط همایون نیست. این ها در واقع این ها دفاتر دیگری هستند.

نخستین سند از دوره قاجاری - با قدری تسامح - از سال ۱۲۰۵ است که در اینجا آورده ایم. اسناد خط همایون تا سال ۱۲۵۰ بوده و بقیه از دفاتر دیگر است.

ویژگی های اسناد ایرانی در دوره قاجار

هرچند از دوره صفوی، اسناد ایرانی موجود است، اما اسناد دوره قاجاری، هم بیش تر و هم منظم تر است. این اسناد که عمدتاً در وزارت خارجه ایران - مرکز اسناد - نگهداری می شود مربوط به سال های ۱۲۶۵ تا ۱۳۲۷ است. بیشترین آن ها مربوط به سال ۱۳۱۹ قمری است. در واقع اسنادی از ایران که در اینجا معرفی می شود، مربوط به سال های یادشده است و جمعاً به ۷۱ می رسد.^۱

غیر از اسنادی که از وزارت خارجه در دسترس ماست، چاپ بعضی از این اسناد در کتاب «اسناد برگزیده سیاسی ایران و عثمانی» را نیز مشاهده می‌کنیم.^۲ در جلد ۳ و ۴ این کتاب، با شماری از نسخه‌های اصلی اسناد مواجه هستیم.^۳ البته احتمال می‌دهیم که در مرکز اسناد ملی هم اسناد دیگری بوده که در اینجا مورد استفاده ما قرار نگرفته است.

افزون بر آنچه گذشت، چندین سند دیگر در کتاب «اسناد روابط ایران و عربستان سعودی» (۱۳۵۷-۱۳۰۴ خورشیدی)^۴ وجود دارد. همچنین چند سند از آن، در مقاله‌ای از آقای رسول جعفریان، در فصلنامه «میقات حج» با نام «چند نامه از کاربرد از جده و سرپرست حجاج ایرانی» (۱۳۱۶) چاپ شده که در فهرست ما آمده است.

فهرستی از اسناد وزارت خارجه را در باره مسائل حج دوره قاجاری، ایشان در اختیار ما گذاشته است که بدینوسیله از وی تشکر می‌کنیم.

ویژگی اسناد ایرانی مربوط به بخش حج است که در آن حج به تنهایی ذکر نشده، بلکه همیشه به همراه عتبات عالیات بدان نگاه می‌شود. ولی از آنجا که عتبات موضوع تحقیق ما نبود، از بحث درخصوص آن خودداری کردیم.

هدف اصلی در این مجموعه، ارائه فهرستی اجمالی از اسناد حج در دو کشور بوده تا بتواند پایه یک تحقیق منسجم در این باره باشد.

گفتنی است ترتیب فهرست اسنادی که در اینجا آمده، بر پایه تاریخ سند است.

موضوعات درج شده در این اسناد، بسیار متنوع و مربوط به رخداد‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، بهداشتی، دشواری‌های طول راه، سرقت‌ها، قتل و غارت، مرگ و میرها، جواز عبور، مالیات‌ها و ... می‌باشد.

در این میان، گاهی با نمونه‌های اجتماعی بسیار جالبی نیز مواجه می‌شویم که مهربانی و صمیمت عثمانی‌ها در رابطه با حج‌گزاری ایرانیان را به ما نشان می‌دهد.

برای نمونه، اسنادی در باره پیدا شدن اسب باقر ندمی از حجاج ایرانی، تسلیم اموال متروکه حاج حسین ایرانی به خانواده‌اش، توجه عثمانی به نزاع میان حجاج ایران و داغستان، قانع کردن مادر شاهزاده ایرانی عباس میرزا که در بازگشت از سفر حج، قصد رفتن به اروپا از طریق مصر را داشت، به انصراف از تصمیم خود، ممنوعیت حج از سوی ایرانیان برای فقرا و درویش و کمک و تقدیر ایرانیان به ساخت راه آهن عثمانی بسیار جالب توجه هستند.

در این اسناد، با مشکلات ایرانیان در مسیر حج آشنا می‌شویم که گرفتن مالیات از وسایل سفر؛ مانند اسب‌ها و ... کنترل تذکره و مشکلات ناشی از آن در ارزروم، حلب، شام، اسکندریه، بغداد و کرمانشاه، کشتی‌های انگلیسی و مشکلات ایجاد شده از طرف آن‌ها برای حجاج ایرانی، تلاش عثمانی‌ها در باز شدن راه جبل و برطرف شدن فتوای علما در این باره، تأخیر کاروان حج به خاطر

حمله‌دارها، سه شهیندر (کار پرداز) عثمانی در بوشهر.
پیش از ارائه فهرست اسناد قاجاری، نمونه‌هایی از اسناد مربوط به دوره صفوی، افشاری و
زندگی از میان اسناد عثمانی را برای شما ارائه می‌کنیم:

نمونه های صفوی

۱. «به بیگلربیگی وان، حکم شد که به معصوم سلطان، که قصد سفر حجاز دارد
اجازة سفر داده، در ورود به وان از طرف دولت عثمانی به صورت عالی مورد
استقبال قرار گرفته و با وی در ملحق شدن به قافله حج معاونت گردد».

II 410/1180 Tarih hicri (29Ramazan 975)DM7 / I

۲. «ورود معصوم بیگ به آناتولی از طرف عثمانیان، همانند یک وضعیت فوق العاده
تلقی می‌شود ... قبل از ورود معصوم سلطان به وان، که به قصد حج به سمت این
شهر به راه افتاده بود، اوضاع منطقه را طوری به وی جلوه دهید که گویی نظامیان
عثمانی با کلیه تجهیزات به صورت آماده باش درآمد و مرزها مملو از سربازانی
است که هر لحظه منتظر شروع جنگ می‌باشند. علاوه بر این، از آنجا که بسیار
زودتر از زمان حج آمده، وی را در روها (شهر عرفه امروز) و یا بیرجیک جای دهید
و حد ده روز قبل از زمان حج، او را به سوی شام بفرستید.

2491 (27Cemaziyel evvel 976_259 2_DM / 7

۳. حکم به بیگلربیگی دیار روم در خصوص جمع آوری برات‌هایی که به نام شاه و
به قصد تجارت با ایران در زمان حرکت معصوم خان به مکه در روستای بورجی
از توابع سنجاق سیورک صادر شده بود و مجازات کسانی که به آن جانب مال
التجاره ارسال داشته‌اند.

MD 6/30 25/12/ Tarih hicri 15/s/985

۴. «بعضی از عجم‌های معروف به «رفض و الحاد» خانه‌هایی بلند در خارج از حرم
شریف ساخته، صالحان مشغول به عبادت در حرم شریف را بی‌حضور کرده و
شبانه با اهل و عیال و تشک و گهواره‌های خود، رو به حرم شریف خوابیده، اوضاع
ناشایستی چنین بی‌سرانجام اعلام می‌شود. مناسب نیست که منازل به دیوار حرم
شریف متصل شوند و آن خانه و خانه‌هایی که به حرم شریف متصل شدند، همه
با خاک یکسان شوند».

13Cemaziyel evvel 982_MD 26, s.243, 697

۵. حکم به قاضی مکه در جواب نامه وی مبنی بر لزوم ویران کردن سه طبقه

شب‌نشینی اولاد قاضی سابق مکة مکرمه، مرحوم رضی مخدوم درحوالی جوار بیت الله الحرام شب‌نشینی‌های مذکور با خاک یکسان شده، نتیجه نوشته گشته به طرف ما ارسال گردد. صورت متفاوت از این حکم قهوه‌خانه‌ها و حاشیه‌ها بر سر راه برای داد و ستد ساخته شده و برای مردم مزاحمت ایجاد می‌کند. تماماً با خاک یکسان گردد.

DM 6/64 295/108/ DM 6/64 45/16/ Tarih hicri , 9/n/996

Tarih hicri .996

نمونه‌های افشاری - زندگی در بایگانی‌های عثمانی

از دوره افشاریه تعداد اندکی سند را تنها به عنوان نمونه معرفی می‌کنیم:

۱. توافق‌نامه دولت عثمانی و نادرشاه، پادشاه ایران، برای تأمین امنیت و سلام حجاج در مسیر حج.

HAT (1156). 3/92/D-Tarih hicri

۲. سندی دال بر آن که والی بغداد محمد پاشا، مصطفی افندی را به عنوان ایلچی خود فرستاده و درخصوص امور حج با مقامات ایرانی مذاکره نمود.

HAT (1159). 125_4-Tarih hicri

۳. عهدنامه احمد پاشا درخصوص برقراری امنیت راه‌های حج در زمان حرکت حجاج در مسیر ایران - بغداد - شام، تحت نظارت امیر الحاج، عدم اخذ مالیات از حجاج ایران در صورتی که مال التجاره‌ای به همراه نداشته باشند و رفتار نیکو با زائران مکه.

HAT (1159). 2-Tarih hicri

۴. شکایت حجاج ایرانی مبنی بر اخذ مالیات از ایشان، به رغم مغایرت با احکام معامله و عدم تحویل اموال باقی مانده از حجاج ثروتمند ایرانی که در بغداد و بصره به خاطر ویا مرده بودند، به ورثه ایشان و امر سلطان عثمانی در ارائه تسهیلات به حجاج هندوستان و ترکستان و حجاج ایرانی.

HAT (1189). 6/202-Tarih hicri

۵. ارسال مکتوبی به دولت ایران درخصوص بیان هدف دولت عثمانی از ارسال قوای نظامی دولت علیه به طرف بغداد و بصره به خاطر تأمین امنیت حجاج، تجار و مسافران و بدین وسیله جلوگیری از بروز حوادث در مرزهای طرفین.

6/202/A_Tarih hicri .(1189) HAT

۶. در جواب نامه سفیر زند علی خان، عبدالله بیگ آمده است که شکایات ایرانیان بی پایه و اساس است و حقوق حجاج، زوار و ایلچی‌هایی که از راه شام - بغداد رفت و آمد دارند، مراعات می‌شود.

7/218_Tarih hicri .(1189) HAT

۷. بیانات و توصیه‌های عبدالله بیگ سفیر ایران در خصوص تأمین امنیت رفت و آمد حجاج ایرانی در قلمرو دولت علیّه و ضبط اموال باقی مانده از حجاج ایرانی، که در سفر مکه وفات یافته بودند، از طرف والی بغداد، عمر پاشا.

Tarih hicri .1199,HAT6/201/B

فهرست اسناد دوره قاجار^۷

سندی در خصوص عدم اخذ مالیات اضافی از حجاج ایرانی.

Tarihi hicri .1205, HAT, 94, 3833

مکتوبی دایر بر سهولت امور حجاج و عدم اخذ مالیات از ایشان از جانب آقا محمد خان قاجار که در این باره صادر کرده بود، خطاب به شریف مکه.

Tarihi hicri .1210, HAT, 161/6696

خبر قیام عجم‌ها علیه آل سعود (وهابی‌ها) که به مشهد شریفین تجاوز نموده بودند و نگرانی والی بغداد از احتمال وقوع آن و تأکید بر دوستی با ایرانیان به خاطر محافظت بغداد دست وهابیان و ایرانی‌ها.

Tarihi hicri .1217, HAT, 94,3816

Tarih h.1221, HAT, 161.6709

سندی درباره حج اکبر شدن سال و اخذ مالیات «حزمه» که تا آن دوره رایج بود و منع آن از جانب مأموران محمدعلی پاشا.

Tarihi h.1223, HAT, 345/ 19690

هشدار امیر صرّه در خصوص توقیف قافله حج و صرّه در حمص و احتمال غارت آن از طرف میر بشیر و نیروهای قزلباش در اطراف شام.

Tarihi h.1237, HAT, 385/20641/A

خبر یغما و چپاول حجاج ایرانی در مملکت عثمانی و ادای حرمت نسبت به آنان.

Tarihi h.1238, HAT, 3/80,

25Tarihi h, 1239, HAT, 550/27133

هشدار و منع حجاج ایرانی از طرف والی شام از انجام اعمال مغایر سنت در حال طواف و ادای نماز در شهر مکه.

Tarihi h, 25/RA, 1240, HAT, 550/27133/C

ممنوعیت اخذ پول از جانب شیوخ جدیده از حجاج ایرانی.

.Tarihi h.1242, HAT, 544, 2909

ترقیق عساکر عثمانی برای عدم آزار و رنجش کسانی که اسمشان آمده، ایشان به مرحله مدیرب، سبب توقف حجاج عجم در حلب.

Tarih hicri.20/L/1242, HAT, 549/27116/D

Tarih hicri 1247, HAT, 353/19870/B

و عریضه سرعسکر عربستان، محمد پاشا در خصوص مقصود توقف حجاج عجم به صدارت عثمانی.

Tarih h.1247, HAT, 353/19 870/A

و سندی دیگر درخصوص این توقف.

Tarih hicri 1248/HAT, 354/19899

عفو شاهزادگانی که به دنبال وفات شاه ایران به دولت عثمانی پناهنده شده بودند، از طرف شاه جدید محمد شاه قاجار و تقاضای بازگرداندن ایشان به کشور، عدم امکان انجام این امر از طرف دولت عثمانی و اعلام صرف نظر کردن شاهزادگان از حقوقشان در ایران و تمایل ایشان به تحمل حبس در زندان شریف مکه در صورت رضای شاه به مجازات حبس.

Tarih hicri 1250/HAT, 2/39

اختصاص معاش برای دو متفرشه شاهزاده‌های ایرانی که به سمت حجاز رفته و آنان را در سعادت (استانبول) رها کرده بودند.

Tarihi h.15/L1255, I.HR.2/48

از سال ۱۲۵۶ به بعد، اسناد ایران و عثمانی را باتوجه به سال و با مقایسه آن در دو طرف ذکر خواهم کرد؛ زیرا اسناد ایرانی از این تاریخ شروع شده‌اند. از آنجا که در آرشیو ایران با اسناد زیادی در رابطه با حج روبرو هستیم، من تنها اسنادی را که به صورت مستقیم به عثمانیان مربوط بود، مورد بررسی قرار دادم.

تقریر مصلحت‌گذار (کارپرداز) ایران به صدور پنج فرمان درباره حفظ حجاج ایران و عدم اخذ مالیات گمرک از اموال ایشان و ایجاد سهولت در امور سیصد ایرانی، که به قصد حج وارد ارزروم شده بودند.

Tarihi h. 20/N/1260, DVN.DVE, 11/32

مساعدت لازم در خصوص میرزا ابراهیم آقا و والده وی، که از طریق اسکندریه عازم حجاز بودند.

Tarihi h,8/N/1261,HR, MKT, 9/21

اخذ تعهد از شیخ جبل شمر و سایرین درباره امنیت و راحتی حجاج شرقی که به راه جبل - شمر قصد حجاز داشتند.

Tarihi h, 27/Z/1262, A.MKT, 57/16

تثبیت عدم صحت ادعای ایرانیان مبنی بر طلب اعاده مبلغی که به گفته آنها به طور غیرقانونی اخذ شده بود.

Tarih h,27/CA,1263, HR, MKT,18/19

طلب ایلچی ایران به مشیر ارزروم مبنی بر نوشته شدن امر عالی برای محافظت از حجاج ایرانی و صدور «بویر ولدو» در این باره.

Tarihi h 8/C/1263,A.DVN,EVE,11/38

طلب مصلحت گذاران ایران در عثمانی، برای فرستادن فرمان به والی بغداد، در خصوص محافظت از حجاج ایرانی در طول مسیری که از جانب بغداد - بهشت آباد به سمت حجاز در حرکت بودند و «بویرولدو» صادر شده در این باره

Tarih h,13/B/1264, A.DVN, DVE, 20/89

در خصوص تحقیق والی حلب، خلیل کامل در مسأله سرقت اسب باقر از حجاج ایرانی در عینتاب و قتل حسین در حلب و غصب پول نقد و اموال وی.

Tarih h,27/M/1265,A,MKT,165/35

پیدا کردن غاصبان اموال ایرانیان در حوالی حلب و تسلیم اموال به صاحبانشان.

Tarih h, 20/L/1265,HR,MKT,27/25

منع اموری همچون اخذ پول از حجاج ایرانی، که روضه مطهره و تربت امام حسن^x را زیارت می کنند و عدم بدر رفتاری با کسانی که پول نپرداخته اند.

Tarih h,15/B/1265,HR,MKT,26/32

نامه های مربوط به والیان شام و حلب در مورد دستگیری اشقیایی که ایرانیان عازم به حجاز را غارت کرده و یک تن از آنان را کشته بودند.

Tarih h 13/Ra/1265,HR,MKT,32/6

پیدا کردن غاصبان اموال حجاج ایرانی، که در حال حرکت به سمت مکه در حوالی حلب بودند و بازگرداندن اشیای مذکور به صاحبانشان.

Tarih h 20/L/1265,HR,MKT,27/25

پیدا کردن غاصبان اموال و اشیای حجاج ایرانی در اطراف حمص و تسلیم اموال به صاحبانشان.

Tarih h 03/C/1266,HR.MKT,32/6

تسلیم اموال به جا مانده از حاج حسین، که در جدّه وفات کرده و اموالش در بیت المال عثمانی موجود بود، به سفارت ایران.

Tarih h 30/B/1266,HR.MKT,34/70

مشخص شدن اموال غصب شده از ایرانیان و تسلیم آن به مأمور ایران، برای بازگرداندن به صاحبان مال و دستگیری غاصبان.

Tarih h 3/C/1266,HR.MKT, 32/17

تحصیل طلب‌های حاج ابراهیم از اتباع ایران، که در حجاز فوت شده و رضا آقا که در شیخ لی وفات کرده بود، از ساکنان منطقه شیخ لی.

Tarih h 17/R/1260,HR.MKT,31/5

فعالیت‌های اصلاح احوال نامناسب عشایر و اعراب در حوالی ایران و بغداد و اخذ تدابیر مقتضی درباره تأمین امنیت راه که در آن سال حجاج به خاطر ناامنی آن از انجام حج بازماندند.

Tarih h 19/Z/1267,A.AMD,32/54

آمدن حجاجی که از بغداد به راه جبل شمر در حرکت بودند، به نجف.

Tarih h 05/Z/1268,I.DH 258/15960

اخذ تضمینات از عبدالرحیم روس که در نزاع میان ایرانیان و حجاج داغستان، حاج قاسم تبریز را مجروح کرده بود.

Tarih h 01/M/1268,A, MKT, UM, 81/13

همدستی علی همدانی از حجاج ایرانی با ناخدای کشتی و به راه انداختن نزاع ساختگی و نیمه کاره رها کردن سفر و مجازات عثمانی در حق ناخدا.

Tarih h 16/S/1268,HR.MKT, 40/45

در میان اسناد ایرانی، اولین سند مرتبط با عثمانی‌ها به تاریخ ۱۲۶۹ می‌باشد. اموال حاج حسین طباطبایی، وکیل محمد خان شیرازی در جدّه از طرف پاشای حاکم جدّه به فروش گذاشته شد. سال ۱۲۶۹/کارتن ۷/ پرونده ۱۹/صفحه ۴-۳

سند عثمانی مربوط به این سال:

- درخواست نواب عباس میرزا برای رفتن به حج، به همراه والده و عدم پذیرش آن‌ها در ولایت بغداد، به خاطر نداشتن تذکره مرور.

Tarih h 25/Z/1269,HR.MKT,64/34

- دستگیری کسانی که در بین عینتاب و کلیس دو تن از ایرانیان را کشته و اموالشان را به یغما برده بودند.

.Tarih h 04/Za/1269,HR.MKT, 62/2/

- تحویل ماترک اموال حاجی ایرانی پهلوان حاج ابراهیم که در راه مکه وفات کرده، به حکومت برای ارسال به خانواده وی و اعلام انصراف از فرستادن خانواده متوفی به ایران به سفارت این کشور.

Tarih h. 02/R/1269,HR.MKT,54/72

- مجازات و تضمین افرادی که اموال ایرانیان را غارت کرده‌اند.

Tarih h .20/N/1269,A.MKT.UM,138/13

- محاکمه و اخذ تدابیر مقتضی در مورد کسانی که حجاج ایرانی را مجروح و اموالشان را سرقت نموده بودند.

Tarih h 04/Za/1270,HR.MKT,80/70,

30/Za/1270,A MKT.UM,162/96

- قصد والده شاهزاده ایرانی، عباس میرزا در بازگشت از حجاز برای سفر به لندن از طریق مصر و انصراف وی از انجام آن به دنبال درخواست شاه.

Tarih h 22/Ca/1270,A.AMD, 50/70

- انجام مساعدت لازم برای شاهزاده ایرانی، عبدالکریم میرزا در سفر به سوی حجاز.

Tarih h 29/Z/1270,HR.MKT,86/41

- هزار کیسه طلا هدیه دولت ایران برای تعمیر مزار امامان بقیع شریف.

.Tarih h 24/B/1271,E.HR, 119/58/63

- اعلام خبر سوار شدن شاهزاده ایرانی، عبدالکریم میرزا به واپور برای عزیمت به حج.

.Tarih h 13/M/1271,A.MKT.NZD,118/50,

- پیدا کردن اموال و پولی که از حجاج ایرانی به یغما رفته است.

Tarih h 04/M/1271,HR.MKT,87/23

- در میان اسناد ایرانی، تعداد ده سند مربوط به سال ۱۲۷۱ مشاهده می‌شود، لیکن هیچ کدام از آن‌ها به عبدالکریم میرزا، حج وی و اموال غارت شده از ایرانیان مربوط نمی‌شود.

اعطای نشان مجیدیه، رتبه چهارم به چاووش باشی حجاج ایرانی، حاج میر بهاءالدین.

Tarih h 18/Ra/1275

- دستگیری بعضی از راهزنان آقچه داغ که در حادثه مذکور نقش داشته‌اند و جستجوی

سایرین در همین راستا عزل مدیر قضای مربوطه.

Tarih h 30/Ra/1272,A.MKT.UM,432/18

- سفر مخفیانه پسر شریف مکه، عبدالله بیگ، با لباس مبدل. در این رابطه سندی در آرشیو ایران وجود نداشته و سندهای موجود در خصوص راه جبل می‌باشد.
- امیر حج، عبدالعزیز به همراه پنجاه نفر و جمعی از حمله داران و حکام، قریب به ۱۵۰ نفر در نجف حضور داشته و حاج هنوز در نجف جمع نشده‌اند، در کربلای معلّی هستند و امسال حاج بسیار کم است.

تاریخ ۱۲۷۶/۱۲۲۹/۵-ح (ص ۵۱۶، اسناد سیاسی)

- دستگیری راهزنانی که به حجاج ایرانی همراه شاهسوی خان در ورود به ملاطیه حمله کرده و دو تن از ایشان را کشته، اموالشان را غصب کرده‌اند.

Tarih 08/Za/1276,MKT.UM,407/33

- پیدا کردن اشیا و اموال حجاج مذکور و مجازات و تأدیبات غاصبان.

Tarih h 30/M/1277,A.MKT.MHM,192/2

- استرداد کامل اموال آنان و تأدیبات اشقیاء.

Tarih h 1277,A.MKT.UM,482/78

- اهمال و سستی مدیر آنچه دانم، مصطفی افندی و اعضای مجلس مطرح و در خصوص ایشان تحقیق شود.

Tarih h 26/S/1277,H.MKT.UM,426/55

- عدم دخالت میهماندار در چپاول ایشان در دربند آنچه داغ و دخالت عشیرت اورخونلو و همدانلو در این رابطه.

Tarih h 2/C/1277,A.MKT.UM,442/39

- مرافعه سعید از آقایان حرم شریف نبوی، که به ضرب و شتم عبدالله آقا از حجاج عجم به دستور وی توسط محمد و عبدالرحمان متهم شده بود.

Tarih h 18/S/1277,A.MKT.UM,425/36

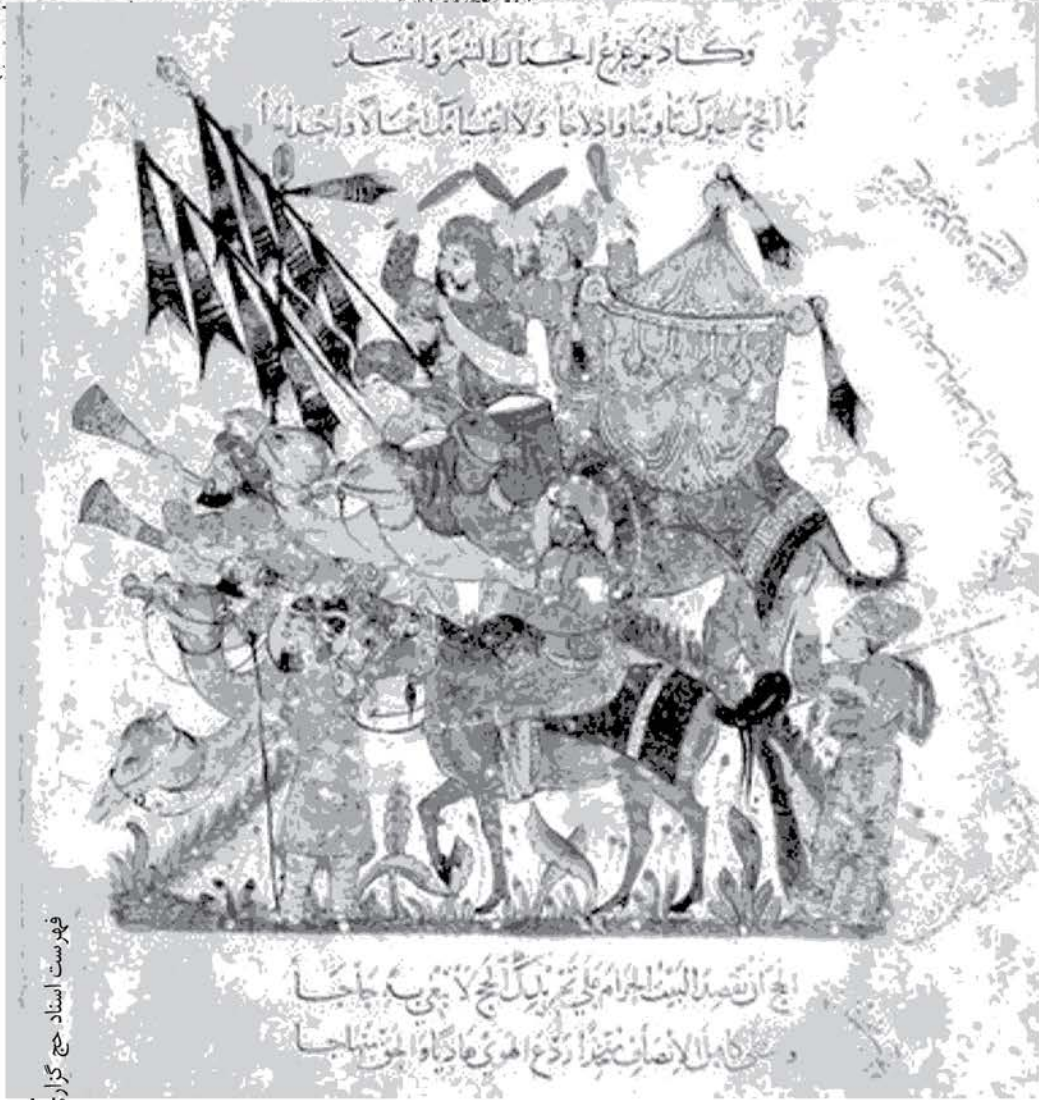
- گزارش مصطفی نوری پاشا درباره تدابیر جدیدی برای حجاجی که از طریق نجف روانه مکه می‌شوند و درخواست مطلع کردن حجاج ایرانی از این تدابیر.

تاریخ ۱۲۷۷ (۷-۷/۵/۹)

- گزارش میرزا بزرگ درباره سوء رفتار شیخ متاب با حجاج ایرانی و اخذ ۱۳۰۰ تومان از

آن‌ها.

تاریخ ۱۲۷۷ (۵-۵/۹)

فهرست اسناد حج گزاری دوره قاجاری در بایگانی عثمانی و ایرانی

- تسلیم مدال و نشان اعطایی شاه ایران به مین باشی عثمان افندی و ولی چاووش که از طرف قشون حجاز و عراق به سفارت ایران فرستاده شده بودند.

Tarih h.26/C/1279, I.DH.500/34015

- جلسه رسیدگی به اداره امور حجاج در عثمانی توسط عبدالرحیم سفیر ایران در عثمانی.

تاریخ ۱۲۷۹ (۲۱/۸/۱۰-۲۱)

- درخواست تحقیق درباره تعرض به حجاج در مدینه و اعتراض به آن.

تاریخ ۱۲۷۹ (۳-۳/۱۳/۱۰)

- در مدینه، اعراب حرب، حجاج را به محاصره انداخته و حجاج پراکنده شدند، شیخ عبدالعزیز

گماشته ابن سعود) گزارشی دارد که هر جا که سالم و امن باشد، حجاج را به آنجا برسانند.

۷ جمادی الاولی ۱۲۷۹.۵۳۰/۸۸/۱ (اسنادسیاسی، ص ۵۲۰).

- نامه سفارت ایران در استانبول به وزارت خارجه درباره منع شدن اذیت و آزار در راه حج و حفظ حجاج و معلومات کم شدن حجاج آن سال به اندازه هفتاد، هشتاد نفر.

۱۸ رجب ۱۲۸۰، ۵۳۱/۸/۱/زوار (اسناد سیاسی، ص ۵۲۳)

- در این سال، برآورده کردن احتیاجات حجاج ایرانی، آناتولی و سایر مناطق و راهی کردن ایشان به سمت حجاز، به صورت منظم.

23/L/1281.A.MKT.MHM.330/36

- سفر میرزا هاشم از تبریز و از راه استانبول، اجازه حج و سفارش ایشان به وزیر مختار استانبول و تأکیدات به سه سرحد داران دولتی.

۷ ربیع الثانی ۱۲۸۱ (۶/۱۱/۵۳۵)، اسناد سیاسی ص ۵۳۳.

- در خصوص اشیای به سرقت رفته از بعضی از حجاج تبعه دولت ایران در بازگشت از سفر

حج.

04/B/1282.I.MUL.543/24387.Tarih h

- نقل سخنان شهاب الملک در مورد: امنیت راه‌های جبل جهت عزیمت حجاج تقاضای اعلام ممانعت دولت از سفر حج پیش از عزیمت حجاج و مساعدت به حجاج راهی شده تهران.

تاریخ ۱۲۸۱ ق. / ۲۹۵۰۰۸۶۸

- دستخط ناصرالدین شاه در خصوص پرداخت وجه جهت اردوی سپه سالار و دستور به وزیر خارجه در مورد حرکت حجاج بیت الله از پاریس / تهران

تاریخ ۱۳۸۱ ق. / ۲۹۵۰۰۵۳۹۰

- دستخط ناصرالدین شاه به وزیر خارجه در مورد قدغن شدن سفر حجاج از طریق پاریس

- تهران

تاریخ ۱۲۸۱ ق. / ۲۹۵۰۰۵۳۸۴

- روزنامه اخبار قم، همدان، شیراز، در خصوص بی‌آبی اوضاع جوی، نرخ ارزاق، نحوه کار مسؤولین و عزیمت زوار به جده.

تاریخ ۱۲۸۵ ق. / ۲۹۵۰۰۴۴۸۷

- هیچ سندی درخصوص سال ۸۲ و ۸۱ در دو دولت ایران و عثمانی وجود ندارد. محاکمه کسانی که با حجاج ایرانی که بعد از انجام حج به مدینه آمده بودند بدرفتاری کرده‌اند.

16/R/1294.I.MMS.56/2551 Tarih h.

- در خواست نامه میر شکار از مکه به شاه، در احوالپرسی و دعاگویی.

تاریخ ۱۲۸۸ ق. / ۲۹۵۰۰۰۳۰۲۲

- کسب اجازه یکی از کارگزاران دولتی از شاه جهت تشریف به بیت الله الحرام.

تاریخ. ۱۲۸۷ ق. / ۲۴۶۶-۲۹۵۰

- نقل اظهارات والی پاشا در مورد جلوگیری از ورود حجاج به علت شیوع بیماری و ابراز ناراحتی از توقف کشتی‌ها.

تاریخ ۱۲۸۷ ق. / ۲۹۴۰-۲۹۵۰

- نامه میر شکار از مکه به شاه در احوالپرسی و دعاگویی.

تاریخ ۱۲۸۸ ق. / ۳۰۲۲-۲۹۵۰

- اجازه حمل محرمانه جنازه مستوفی نظام به مکه، توسط عضدالملک وزیر عدلیه در شرایط ممنوعیت زیارت از طریق عراق

تاریخ ۱۲۹۳ ق. / ۱۲۵۴-۲۹۶۰

- نامه سفیر ایران در استانبول به وزارت خارجه.

- ادعا و شکایت از مأموران گمرک و مدیر قرنطینه عثمانی و تأخیر تذکره‌های حجاج به خاطر دیر کردن حجاج خراسان.

شکایت ایرانیان از معاینه جنازه‌های حجاج ایران از طرف اتباع عثمانی که اغلب یهودی و غیر مسلمان هستند و سایر شکایت‌ها در خصوص مریض‌ها و درگذشتگان. شکایت از مأموران گمرک در کنترل وسایل حجاج و شکایت از مأموران عراق عرب به خاطر حرکات تحقیر آمیز آنان.

تاریخ ۱۲۹۴ (۸/۱۵/۵۳۷ ز)، اسناد سیاسی، ص ۵۳۸

- طلب قبول نشان ارسالی از طرف حکومت ایران به امیر مکه شریف حسین و برادرش.

Tarih h 17/Z/1295. YA.HUS.164/67

- در خصوص اخذ مالیات از حجاج ایران و روسیه که از میان عشایر عرب (راه جبل) در حال گذر بودند.

Tarih h 29/Ra/1297.DH.MKT.1330/8

- نامه سفارت استانبول به وزارت خارجه: مأمور امیر حاج را امسال نگذاشتند که آن‌ها را از نجف اشرف و دریا گذرانده، به قبضه اقتدار کشیده، از قدرت کاربردازی آن به ایالت دور نیابند و برحسب دلخواهی خود قرار بدهد در بغداد نگاه داشت، ایالت را هم به خود متفق نمود و عهده التزام و ضمانت از کوه او و در اینجا گرفت و پیاده زوار را مستثنی و مقابله با منظورات مصالح حجاج قید نمود.

۲۲ ذی القعدة ۱۲۹۷ (۸/۱۶/۵۳۸ ز)، اسناد سیاسی، ص ۵۴۹

- دستور شاه ایران به سفارت ایران در استانبول برای اعلام تشکر و قدردانی دولت ایران

از پادشاه عثمانی به جهت رعایت حرمت و مساعدت با حسام السلطنه در سفر حجاز. (در این سال حسام السلطنه سفرنامه هم نوشته است که شرح آن در بخش سفرنامه‌های دوره قاجاری آمده است. چندین سند دیگر از عثمانی‌ها در این باره).

Tarih h,05/C/1298, I.HR.284/17619

- خبر رسیدن عموی شاه ایران به حج از ممالک شاهانه (استانبول) و رضایت ایشان از سفر کشتی.

3/Ca/1298, Y.PRK.TSF/39 Tarih h

- تلگراف احمد حمدی درباره استقبال از قافله حج حسام السلطنه که به شام داخل شده و سفر او به شام برای ملاقات با حسام السلطنه.

Tarih h 18/S/1298, Y.PRK.BSK,4/44

- تبریک حج پادشاه برای حسام السلطنه و تأمین دوام مناسبات حسنه میان دو دولت.
Tarih h 06/Ca/1298, Y.PRK.NHM,2/8

- استقبال شایسته از حسام السلطنه در ورود به مکه و عزیمت به مدینه.
Tarih h 16/M/1298, Y.PRK.MK,1/31

- هشدار به دولت ایران در خصوص عدم فرستادن حجاج به مکه مکرمه، به دلیل شیوع لکرا (وبا) در این شهر.

Tarih h 62/Za/1298, YA.HUS.168.65

- نامه وزارت خارجه ایران به سفارت ایران در استانبول: از راه تفلیس به استانبول عازم طواف بیت الله، تسهیلات سفر حجت الاسلام آقا کوچک.

۱۵ شوال ۱۲۹۹ (۹/۲۱/۵۳۹) اسناد سیاسی، ۵۵۱

- تکلیف کاربردان وان به وزارت خارجه، تکلیف سلطان این است که شیخ به مکه برود ولی شیخ به موصل می‌خواهد برود.

۵ ذی القعدة ۱۲۹۹ (۴/۱۲/۱۷/۵۹۸) جلد ۳، ص ۷۳۹، اسناد سیاسی.

بردن شیخ عبدالله به مدینه منوره ۱۲ صفر ۱۳۰۰

بی تاریخ (۴/۲۴/۱۷/۶۰۸)

- سندی دایر بر نشان اعطایی به محافظ مدینه، احمد فاضل پاشا از طرف دولت ایران.
Tarih h 14/5/1300, I.DH.870/69566

- نامه وزارت خارجه ایران به سفارت ایران در استانبول: هر سال حجاج ایرانی مورد زحمت و خسارت زیاد واقع می‌شوند، نه محافظت جان و نه مال، در حق حجاج ادا نشود. به راه نجد و جبل احدی از حجاج ایرانی اکیداً با اعلام عمومی قدغن بلیغ کنند.

جمادی الاول ۱۳۰۰ (۹/۲۱/۴۴۰) جلد ۳، ص ۵۵۳، اسناد سیاسی
- نامه وزارت خارجه ایران به سفارت ایران در استانبول، منع عزیمت حجاج در معاودت از
راه جبل .

تاریخ ۱۳۰۰ (۹/۲۱/۵۴۲) جلد ۱، ص ۵۵۹
- اعمال و رفتار مقتضی در مقابل شهیندر ایران که درخصوص اخذ مالیات ادخالات و تفتیش
حجاج ایرانی که به وان آمده‌اند، به مخالفت برخاسته بود.
- عهدنامه حاجی علاء الملک با ملا عبدالحسین سالیانی بر سر مناسک حج و زیارت عتبات
در صورت مریض شدن وی.

تاریخ ۱۳۰۰ ق «۱۹۵۶-۲۹۶۰۰»
- رابطه خراسان و هرات، خدمات آصف الدوله در آنجا و رفتن به مکه از راه پیشاور.
تاریخ ۱۳۰۰ تاریخ ق. / ۵۸۰۱-۲۹۶۰۰

Tarih h 29/Za/1303.DH.MKT.1359/44

- تقبل نیمی از هزینه سفر حجاج تبعه دولت علیه ایران و روس که توسط فردی به نام تری
سرگردان شده بودند، از طرف دولت عثمانی.

Tarih 01/2/1303.DH.MKT.1362/81

- درخواست قبول نشان درجه یک شیر و خورشید اعطایی دولت ایران به والی حجاز، عثمان
نوری پاشا.

Tarih h 19/S/1304/DH.MKT.1378/92

- ممنوعیت رفتن به حج و مراسله نماینده ابن سعود در این باب.
- نامه عین الملک به وزارت امور خارجه: امسال حجاج از مصر به حج نرفتند و دولت انگلیس
نیز به مسلمانان هندوستان اجازه عزیمت به حجاز را ندادند. ابن سعود اعلامیه‌ای داد که نیامدن
حجاج به خاطر شایعه طاعون ضرر و زیان بزرگی به اهل حجاز وارد کرده است، ولی تصور نمی‌رود
که امسال کسی فقط به یک چنین اعلامیه‌ای اعتماد کند.

تاریخ ۲۶ حمل ۱۳۰۴ (۱۷/۲۲)، ص ۶۰ اسناد سیاسی
- سند دیگری در رابطه با این موضوع به تاریخ ۱۵ اسفند ۱۳۰۴ (۲۱/۹۰۶/۱۴) اسناد
سیاسی، ص ۶۶ وجود دارد.

- تحقیق درخصوص مکان‌های استعمال آچه ایرانی «قیراط» (واحد پول) که از حجاج
ایرانی عازم به حجاز که به در سعادت (استانبول) آمده بودند، گرفته می‌شد، و منع استعمال آن.
. Tarih 27/Z/1305.A.MKT.MHM.498/37

- مذاکره درباره توقف این آچه.

Tarih 18/L/1305,DH.MKT,1516/117

- تداول سکه ایرانی میان حجاج در زمان حج در حجاز و اقدام حجاج ایرانی در جمع آوری و بردن این سکه‌ها به ایران تا آنجا که در توان دارند و خبر صرف سکه‌های باقی مانده در دست اهالی در طلا فروشی‌ها.

14/Z/1305,DH.MKT,1534/81 Tarih h

- عزیمت عمه شاه ایران به همراه خدمت کاران تحت معیت خود به حجاز.

Tarih h 1/Za/1306,I.DH,1146/89378

- ارائه تسهیلات لازم به حجاج ایرانی از جانب ولایت سوریه و راضی کردن شاکیان به بازگشت از راه امن تر حلب به جای مسیر تومر.

Tarih h 20/Ra/1306/DH.MKT.1567/90

- ورود امین الدوله و مخدومی از وکلای ایرانی به در سعادت (استانبول) به قصد عزیمت به حجاز.

Tarih 28/N/1306,Y.PRK,2B.4/95

- نامه سفیر ایران در مصر به وزارت امور خارجه، درخصوص سخت‌گیری‌های حجاز نسبت به حجاج ایرانی، برای جلوگیری از سخت‌گیری‌های مأمورین حجاز احوال مورد همان اشکالات و زحمات و عدم حریت در انجام مراسم مذهبی.

تاریخ ۱۳۰۷/۱۱/۲ (۳-۸/۱۵۴۹/۲۵) روابط ایران با عربستان، ص ۷۳

- عزیمت ایرانیان به حجاز با پول‌هایی که در دست دارند و عدم مبادله این پول‌ها با سکه‌های عثمانی.

Tarih h 12/M/1306,DH.MKT.1544/59

- قبول نشان ارسالی به حضرت پاشا، امیر مکه مکرمه از جانب دولت ایران.

Tarih h 03/C/1308,I.DH,1211/94846

- تحقیق و تفحص درخصوص شکایات وارده به حجاج ایرانی و ماهیت این شکایت.

Tarih h 29/Z/1309,A.MKT.MHM,763/33

- خبر رخصت عزیمت حجاج ایرانی به سفر بیت الله الحرام از راه جبل و چند خصوص درباره حجه فروشی، کرایه، مراقبت حجاج، بیرق شیر و خورشید، کمال خوش سلوکی نسبت به حجاج ایران.

تاریخ ۱۳۱۰/۵/۲۲، ۱۳۱۰/۵/۲۲، ۳-۳/۵/۲۲/۵۴۴

- اشعاری در خصوص تبریک به حسین قلی خان نظام الدوله به مناسبت بازگشت از مکه مکرمه.

تاریخ ۱۳۱۰ تاریخ ق. / ۲۹۶۰۱۰۳۵۲

- گذرنامه پاشا بیگ جهت عزیمت به مکه.

تاریخ ۱۳۱۰ ق. / ۲۹۶۰۱۲۵۰۶

- تلگراف رفیع طباطبایی وکیل الملک دبیر السلطنه، فرمانفرما و ... به نظام السلطنه در خصوص بازگشت وی از سفر حج و مسیر حج و مسیر حرکت او.

تاریخ ۱۳۱۱ ق. / ۲۹۶۰۱۰۶۴۴

- پیش نویس سفرنامه یکی از حجاج و بیان مشکلات مسلمانان عربستان و سوادنامه حجاج اصفهان و کاشان و گلپایگان در خصوص بدرفتاری با حجاج بیت الله الحرام.

تاریخ ۱۳۱۲/۲۴/۱۴-۲

۱۳۱ تاریخ ۱۲۵/۱۵/۲۵-۱۲۵

- دستور شاه به صدر اعظم و احتشام السلطنه در رعایت حال حجاج و استفاده نکردن از راه جبل.

تاریخ ۱۳۱۳ ق. / ۲۹۶۰۱۳۱۶۱

- تقاضای احتشام در اعطای نشان به امیر حج و بدرفتاری با حجاج ایرانی در عتبات.

تاریخ ۱۳۱۳ ق. / ۲۹۶۰۱۳۱۶۲

- اعلان کارپرداز ایران در بغداد: حاجیان را حمله دارها و عکام‌ها در وسط راه حمل خود گذاشته، فرار کردند.

فصلنامه میقات حج، ۴۸، ص ۱۱۸-۱۰۵

- گزارش کارپرداز ایران در مکه به وزارت خارجه:

تا به حال از جانب هیچ دولتی حتی خود دولت عثمانی در مکه مکرمه بیرق زده نشده، به خاطر این که حجاج نمی‌توانند چادر را بدون علامت پیدا بکنند. در این فقره مذاکره کرده و بالأخره بعد از اصرار و ابرام، شریف را راضی کردند که بیرق ایرانی در مکه زده شود. وکیل کنسولگری انگلیس هم خواست ولی اجازه داده نشد. همه تعجب کردند که چطور شریف به این موضوع راضی شد.

- اصل نامه و پنج نامه دیگر در این مورد را که قبلاً به چاپ نرسیده بود، سجاد اصفهانی با

عنوان «چند نامه از کارپرداز جده و سرپرست حجاج ایرانی» به چاپ رساند.^۸

در این مقاله گزارش‌های امین الدوله در این باره نقل شده است. در واقع در این سال از محترمین ایران تعداد زیادی در حج بودند؛ امین الدوله، سیف الدوله، مجدالملک، معین الملک...، شریف مکه بدیشان احترام زیادی قائل بود.

- گزارش کارپرداز ایران در مکه مکرمه به وزارت خارجه:

فی الحقیقه امسال رفتار شریف با ما، فوق العاده خوب بود و افتخار چاکر را از محافظان،

ژاندارم فرستاد.

تاریخ ۲۸ ذی الحجه ۱۳۱۶، ۹/۲۳/۸۳۶، اسناد سیاسی، جلد ۵، ص ۵

- خوش رفتاری مأموران عثمانی در مکه مکرمه با کارپرداز ایرانی

تاریخ ۱۰-۱۰/۱۵/۳۲/۱۳۱۶

- اعطای هزینه معاش هیأت صحیة ارسالی برای معاینات طبی قافله حج که از راه جبل

شمر مراجعت می کنند.

Tarih 25/M/1316.A.MKT.MHM,576/24.

- عزیمت حجاج ایرانی از حلب به اسکندریه.

Tarih h 18/Za/1316.Y.PRK.AZI,38/21

- در خصوص عساکر نظامیه و هیأت صحیه، که برای حفاظت و کنترل صحی حجاجی از

قافله‌های عازم به بغداد و بصره، که قصد کربلا، نجف و سامرا را داشته‌اند.

Tarih h 28/M/1316.A.MKT.MHM,576/25

- نامهٔ اعلام ممانعت جهانگیر، کارپرداز ایران در بازگشت حجاج به ایران با راه جبل.

تاریخ ۷-۷/۸/۳۵/۱۳۱۶

- نامهٔ درخواست اعزام مأمور به سامرا برای رسیدگی به امور حجاج با در نظر گرفتن مواجب

مقرر برای وی.

تاریخ ۲۴-۲۴/۸/۳۵/۱۳۱۶

- گرفتن حق گمرک از زوار و حجاج ایرانی.

۲۳ ربیع الاول ۱۳۱۷، ۱۱/۶/۸۴۱-۴۲، اسناد سیاسی، جلد ۵، ص ۳۴

- نامهٔ سفارت ایران در استانبول به وزارت خارجه دربارهٔ تسهیلات مسافرت حجاج: به

مناسب نزدیکی زمان حج فرامین چندی در توصیه حجاج از طرف سلطان به عهدهٔ ولایت بغداد،

شام و طرا بوزان وارزروم صادر کرده (جلد ۵، ص ۴۲).

رفتن حجاج ایرانی از راه شام و حلب به مکه طبق قرارداد های عثمانی و ایران

تاریخ ۱۰۷-۱۰۷/۱/۴/۱۳۱۷

- ممنوعیت حرکت حجاج ایرانی از راه جبل و رهسپار شدن آنان از راه شام.

تاریخ ۱۰۶-۱۰۶/۱/۴/۱۳۱۷

- حکم تحریم راه جبل.

تاریخ ۳-۳/۱/۴/۱۳۱۷

- عزیمت حجاج از راه شام - حلب به مکه، طبق قرار داد میان ایران و عثمانی.

تاریخ ۱۰۶-۱۰۶/۱/۴/۱۳۱۷

- مراقبت کارپرداز ایران از عبور حجاج از راه جبل.

تاریخ ۱۳۱۷/۴/۱-۲۰۸-۲۰۸

- وصول کتابچه قوانین حج ایرانی مصوب مجلس عثمانی.

تاریخ ۱۳۱۷- ۴/۳/۴-۴۹-۴۹

- سواد نامه ایجاد تسهیلات در خاک عثمانی، به منظور عزیمت حجاج ایرانی به مکه.

تاریخ ۱۳۱۷/۹/۶-۱۷-۱۷

- سواد نامه درخصوص بهبود رفتار عثمانی در مدینه و مکه با اتباع ایرانی و بیش از ۳۵

سند در این باره.

تاریخ ۱۳۱۷/۶/۱۰-۲۹-۲۹

- ارسال مراسله سفارت عثمانی درمورد ابتلای یکی از حجاج بصره به طاعون و لزوم انجام

تحقیقات و ارسال جواب در این زمینه و هفت سند دیگر در این خصوص.

تاریخ ۱۳۱۷/۱۶/۳۱-۳۱

- تقاضای ارسال درجه و نشان احمد رفعت پاشا والی و فرمانده عساکر حجاز به دلیل حسن

نیت و مساعدت با حجاج.

تاریخ ۱۳۱۷/۲۰/۱۵-۳۹-۳۹

- کشیدن خط تلگراف توسط دولت عثمانی از شام به مکه و مدینه برای امور تسهیلات

حجاج و شش سند درباره آن و کشیدن راه آهن به مکه و مدینه و جمع‌آوری اعانات مسلمین برای

این امر و درخواست مذاکره با علماء، تجار و عمال مملکت برای کمک.

تاریخ ۱۳۱۷/۴/۲-۱۹۴-۱۹۳

- درباره تأمین معاش اطبای که برای معاینه حجاج راهی به نجف از طریق جبل

Tarih h 02/S/1318/,AMKT. MHM.580/24

- پاسخ نامه علاء الملک در باب شکایت حجاج به شیخ الاسلام به وزارت خارجه:

از مأمور جده عکام‌ها پلیس نداشتند و شکایت از حمال و قایق‌چی‌ها که به دلخواه خود از

حجاج پول می‌گرفتند. نیز شکایت کنسولگری از حجاج ایرانی که «از مردم ایران هزار به اسم رسم

مالیات می‌گیرند ولی به کنسولگری پول نمی‌دهند و می‌گویند که گویا کنسول و مأموران در جده

شریک هستند، از کجا و به چه سند، باید به اثبات برسانیم».

۱۵ شعبان ۱۳۱۸، ۱۹۴/۵/۱۱-۱۹، اسناد سیاسی، جلد ۵، ص ۵۱

- گزارش گرفتن عوارض اضافه از تذکره از حجاج در ولایت عثمانی و مخصوصاً جده توسط

تذکره خانه عثمانی.

تاریخ ۱۳۱۸/۵/۸-۲۴-۲۴

- درخواست مذاکره با علمای عثمانی برای ممنوع نبودن عبور و مرور حجاج از راه جبل و بیش از سی سند دیگر در این باره عدم صدور اجازت شیخ الاسلام و درخواست‌های مکرر حجاج. تاریخ ۴۱-۴۱/۸/۵/۱۳۱۸

- خبر کارگزاری ارومیه:

مانعت دولت عثمانی از ورود حجاج به ایران به خاطر طاعون کرمانشاه کردستان، مذاکره با والی برای صدور مجوز عبور حجاج از این مرز بعد از گذراندن قرنطینه.

تاریخ ۲۵-۲۵/۸/۵/۱۳۱۸

- رونوشت کاربرد از بمبئی مبنی بر دستور وصول خسارت اموال غرق شدگان و جلوگیری از رفتن حجاج با کشتی این شرکت.

تاریخ ۱۱۰-۱۱۰/۱۷/۵/۱۳۱۸

- درخواست انجام سفارش‌ها به محافظ پاشا در مدینه شیخ الحرم مکه در مورد نصب ضریح در بقیع.

تاریخ ۱۹-۱۹/۱۳/۱۹/۱۳۱۸

- ضرورت اعانه ایران به دولت عثمانی جهت ارسال راه آهن از شام تا مدینه و مکه، سهمیه شدن کشور ایران در این امر خیر.

تاریخ ۴۸-۴۸/۳/۳/۱۳۱۹

- در خصوص تاریخ حرکت قافله حج که حجاج ایرانی را نیز در بر می‌گیرند. Tarih h 25/L/1319, A.MKT,MHM,582/8

درباره رفتن مشارالوزرا به همراه قافله حجاج برای نصب ضریح حرم مطهره.

تاریخ ۲-۲/۵/۴/۱۳۱۹

ورود کشتی همه حجاج از حجاز به استانبول و اظهار رضایت حجاج و تأمین اسباب آسودگی حجاج.

تاریخ ۴ - ۴ /۹/۵/۱۳۱۹

- عدم پیشرفت ساخت راه آهن شام به دلیل تلاش در اشکال تراشی رؤسای مکه و جده به دلیل بهره‌مندی از درآمد سرشار از حجاج.

تاریخ ۱۶-۱۶/۲۴/۵/۱۳۱۹

- تأخیر در ورود حجاج ایرانی به واسطه مسدود بودن راه جبل.

تاریخ ۲۳-۲۳/۲۴/۵/۱۳۱۹

- جمع‌آوری اعانه جهت پیشبرد و تبلیغ ساخت راه آهن.

تاریخ ۴۱-۴۱/۲۴/۵/۱۳۱۹

- اعطای یک دستگاه ضریح جهت نصب در مقبره ائمه، حضور بعضی از اشخاص جهت نصب آن.

تاریخ ۲۷-۲۷/۱۰/۶/۱۳۱۹

نامه‌ای مبنی بر اظهار تشکر و قدردانی از جای امین السلطنه درخصوص ارسال چند دستگاه ضریح مرصع جهت نصب در مقبره ائمه اطهار و صدور اجازه نصب آن‌ها در مدینه و نوزده سند دیگر در این باره.

تاریخ ۲۸-۲۸/۱۰/۶/۱۳۱۹

نامه‌ای مبنی بر حصول آگاهی از اقدامات جناب عالی به خصوص تسهیل مسافرت حجاج ایران عازم از راه ارز روم و فارس و اظهار تشکر.

تاریخ ۵۴-۵۴/۱۳/۶/۱۳۱۹

- عریضه‌ای مبنی بر اظهار رضایت چندین نفر از حجاج ایرانی درخصوص همراه نمودن چند نفر نظامی عثمانی جهت محافظت حجاج در طول راه.

تاریخ ۹-۹/۱۴/۶/۱۳۱۹

- طاعون در بغداد و اجرای قرنطینه و ایجاد سختی برای زوار و حجاج.

تاریخ ۱۲-۱۲/۳۰/۱۳۱۹

- تلگراف گزارش بدرفتاری عثمانی با تبعه ایرانی دارای تذکره بدون دستنویسی مأمورین عثمانی و خبر معمول نبودن پشت نویس تذکره حجاج توسط عثمانی‌ها.

تاریخ ۲۹-۲۹/۱۴/۲۴/۱۳۱۹

- حمل ضریح و نصب آن در قبور ائمه در مدینه.

۴۰-۱۱/۲۰۰/۸۶۳/۱۳۱۹ و ذی الحجه ۴۰/۱۱/۹۲/۸۶۴، ۱۳۱۹

(اسناد سیاسی. جلد ۵، ص ۹۳۵ و ۹۱)

- طلب شاه ایران برای تجدید ساختمان مزار امام حسن[×] در مدینه، در طرف ایران بیش از ده سند در این خصوص موجود است.

Tarih 20/M/1320.Y.MTV,229/32

- ورود واپسور عثمانی به نام «عمار» به استانبول به همراه حجاج، امیر صره، فیضی، فاتق محمد پاشا و سردار ایران، عبدالله خان.

Tarih h 7/S,1320.Y.PRK.ASK,181/83

- مشکلات گریبانگیر حجاج ایرانی در عزیمت و بازگشت از حجاز در گمرک کرمانشاه.

Tarih h 6/Za1320.Y.PRK.ESA,42/4

- بیش از سی سند درباره ممنوعیت راه جبل در همین سال (۱۳۲۰) در طرف ایران.

- قرنطینه حجاج ایرانی در بصره، به دلیل وجود کلرا (وبا) در کربلا.
Tarih h 29/N/1321.A.MKT.MHM,586/26

- استرحام عبدالله الموسوی علی ضیاء الله در تسهیل امور حجاج ایرانی.
Tarih h 29/Z/1321.Y.PRK.AZC,49/17

رفتارهای نامناسب انگلیسی‌ها با حجاج ایرانی.

۴ محرم ۱۳۲۱/۱۳۲۱/۱۳۲۱/۱۳۲۱

رعایای دولت علیه که قدرت سفر و شوق زیارت و آستان بوسی ائمه اطهار دارند، به مشهد مقدس رضوی مشرف شوند، ائمه طاهرین نور واحدند. (به خاطر قتل و غارت زوار و حجاج و ناامنی در عراق عرب).

۷ شعبان ۱۳۲۱، ۱۳۲۱/۱۳۲۱/۱۳۲۱

- نامه‌ای مبنی بر انجام اقدامات لازم جهت برداشتن قرنطینه بصره برای عزیمت به حجاج ایرانی و عدم مواظبت برای آنان.

تاریخ ۲۹-۲۹/۱۴/۶/۱۳۲۱

- رونوشت اعلان صدور دستور جلوگیری از تقلب و کلای کشتی‌های انگلیس و لزوم مذاکره مستقیم حجاج در بصره با کاپیتان کشتی‌ران انگلیس.

تاریخ ۵۱-۵۱/۱۳/۸/۱۳۲۱

- گزارش فریب خوردن حجاج از وکلای کشتی‌های انگلیس

تاریخ ۵۶-۵۶/۱۳/۸/۱۳۲۱

- عزیمت حجاج از راه کوهستان (جبل) و اصرار دولت عثمانی و مشیر پاشا در رفع این تحریم توسط علمای نجف.

تاریخ ۶۱-۶۱/۱۳/۸/۱۳۲۱

ممانعت از حجاج فقرا و ممنوعیت تذکره مجانی.

تاریخ ۲۵-۲۵/۲/۲۷/۱۳۲۱

چپاول یکی از حجاج ایرانی اهل شهر توسط راهزنان در دیر.
ارائه گزارشی از وضعیت جوی و سیاسی تهران به یکی از خانین محلی گیلان در خصوص عزیمت اتابک به مکه و ورود معین الملک به رشت و کاهش تدریجی گرمای هوا.
Tarih h 26/R/1322.Y.PRK.AZJ,49/100

- تلگراف محمد کاظم خراسانی مبنی منع از حرکت مسافرین از راه جبل در صورت عدم تأمین امنیت جان و مال حجاج.

تاریخ ۱-۱/۳/۶/۱۳۲۲

- صدور حکم شرعی درباره عبور حجاج از راه جبل و پنج سند دیگر در این باره.

تاریخ ۲-۲/۳/۱۳۲۲

- رضایتنامه حجاج از اقدامات مفخم السلطنه، اظهار امتنان عون رفیق پاشا، امیر مکه.

تاریخ ۱۷-۱۷/۲/۱۳۲۲

- افزایش تعداد فقیر و درویش در میان حجاج و منع عزیمت آنان در سال بعد جهت نیکنامی دولت.

تاریخ ۱۹-۱۹/۳/۱۳۲۲

- مساعدت شریف مکه نسبت به حجاج ایران.

تاریخ ۳۰-۳۰/۳/۱۳۲۲

- نامه در خصوص سرقت پول حجاج اردستانی و اصفهانی در سرای کاظمین و رسیدگی به

این مسأله.

تاریخ ۷۴-۷۴/۵/۳/۵/۱۳۲۳

- در خصوص حسن نام اصفهانی سابقه دزدی وی از حجاج، ممنوعیت سفر وی به مکه به دلیل

سرقت و شرارت و اظهار مشارالیه مبنی بر توبه و خریدن یک مغازه به شراکت بابک نفر از اتباع

عثمانی، تقاضای شریک عثمانی وی برای تعیین تکلیف کار.

- چشمگیر بودن تعداد فقرای قدغن در میان حجاج ایرانی، تأکید بر منع عزیمت حجاج

بسیار فقیر توسط دولت.

تاریخ ۹-۹/۹/۱۳۲۳

- دیر رسیدن حجاج ایرانی به دلیل تقلب و ضیافت حمله داران، توضیح در آمدن، نحوه

استفاده حجاج از قطار و اشکالات آن، عدم احترام به شمانده فر (شمندفر به معنای قطار)، اعزام

حمله داران.

تاریخ ۱۳-۱۳/۹/۶/۱۳۲۳

- تأکید به حمله داران به جهت ورود حجاج ایرانی همزمان با سایر کاروان جهت ایمن

ماندن از شر دزدان.

تاریخ ۱۵-۱۵/۹/۶/۱۳۲۳

- گزارش اخذ تعهد از قهوه چیان تبعه ایران در منع تعدی ایشان به حجاج یا مسافرین ایرانی

و برقراری مجالس قمار و شرب خمر.

تاریخ ۳۰-۳۰ ۱/۲/۷/۱۳۲۳

- رونوشت دستور اعزام حجاج به امضای تذکره توسط شهیندر عثمانی در بوشهر به جهت

جلوگیری از ایجاد مشکل در ممالک عثمانی.

تاریخ ۱۳-۱۳/۱۸/۲۱/۱۳۲۳

- اندک بودن گروه نصرالله مشیرالدوله، حجاج ایرانی کاظمین به نسبت سال های قبل.

تاریخ ۱۳۲۴/۵/۲ - ۵۹ - ۵۹

- ابراز وفاداری در کمال صداقت، برای انجام تعهدات و اقدامات لازم در جشن میهمانی شب منا و عرفات حجاج و اسناد دیگری در این باره.

تاریخ ۱۳۲۴/۵/۱۱/۸

- استشهادهای جمعی از حجاج ایرانی درمورد پرداخت کرایه شتر حجاج مکه و موضوع ارزان تر بودن کرایه شترهای ایرانی در برابر سایر کشورها؛ همچون جاوه، مصر، هندوستان و فراهم نمودن تسهیلات کافی برای آنها.

تاریخ ۱۳۲۴/۵/۹/۴ - ۴

- نیکنام شدن عون رفیق پاشا و مساعدات و مراقبت‌های خاصی درخصوص حجاج ایرانی و همچنین جانشین علی پاشا.

تاریخ ۱۳۲۴/۵/۱۰/۱۸-۱۸

- جلوگیری از عزیمت بدون تذکره اتباع ایران و درخواست منعیت از سفر سادات و فقرا به حج باتوجه به عدم استطاعت مالی ایشان برای انجام مراسم حج.

تاریخ ۱۳۲۴/۴/۲۹ - ۲۹

- بروز مریضی کلرا در مکه و مدینه و جده، صدور تلگراف به بندر خلیج فارس مبنی بر دقت در موظبت کامل در مراجعت زوار.

تاریخ ۱۳۲۵/۶/۶/۵۷-۵۷

- رونوشت تلگراف درباره لزوم صدور دستور اجرای تحقیقات از حجاج آتابای درخصوص محل توقف ترکمن‌ها و تفنگ‌ها.

تاریخ ۱۳۲۵/۱۱/۱۱ - ۱۱

- آخرین سند ایرانی در تأکید بر لزوم فرستادن یک نفر طبیب به قصر شیرین جهت معاینه تمام حجاج و مسافرین (بروز وبا در استانبول، جده و مکه)، معالجه حجاج در قرنطینه جده، قبل از ورود به ایران.

تاریخ ۱۳۲۶/۳۹/۱۱/۱۴ - ۱۱

- تقدیر سفیر ایران در ملاقات با پادشاه عثمانی از فعالیت‌های اعماری راه آهن حجاز.

Tarih h17/M/1326,Y.PRK.BSK,78/33

- شکایت علی بن محمد بن صالح، تبعه ایران که در مدینه با امور حجاج مشغول بوده از صادره اموال نامبرده از جانب محافظ محمل.

1/18.Tarih h 04/N/1327,DH,MUI,21/

ارسال مقدار معین پول برای تسویه حساب حجاج ایرانی و اخذ تدابیر صحی مقتضی پس از ده روز انتظار در مکانی مناسب.

- مکاتبات شخصی خانین گیلان در خصوص پرداخت حقوق گمرکی رسیدگی به حقوق رعایا و نحوه عزیمت به مکه و عتبات.

تاریخ ۱۳۲۸ ق / ۲۹۶۰۰۹۶۶۳

1/13_Tarih 12/Za/1328,DH,ID,50/

عریضه حاج حسین در خصوص عفو خود به عنوان مترجم وکیل کنسولگری ایران و اعلام لزوم اجرای آن به ولایت حجاز.

Tarih 09/N/1328,DH,MUI,129/28

اعزام حجاج ایرانی به بیروت و از آنجا به جدّه، پس از گذراندن ده روز در راه و مسکنه.

1/10_Tarih 01/Z/1328,DH,ID,87/

- اعاده اموال به سرقت رفته از عبدالغنی آقای ایرانی در راه آهن حجاز.

3/14_Tarih 19/Ra/1328,DH,MUI,12/

- تعمیر و بازسازی راه‌های حج ایرانیان و اهالی عراق همچون سابق.

Tarih 23/N/1332,DH,EUM,7.Sb

عدم اعتبار قرنطینه جزیره قمران برای حفظ صحت حجاج ایرانی و حجاجی که از جهت بصره به حجاز آمده‌اند و حجاج هندوستان.

پ. Tarih h12/N/1333,MV.198/96

تعداد مدت قانونی جمع آوری اسکناس تعیین میزان ورود و خروج اسکناس های ایرانی، لایحه اجازه استرداد وجوه حجاز

۱۳۲۹ ش شماره سند ۲۴۰۰۲۲۳۲۸ محل سند ۳۱۹ ث ۵ پ آ ۱۳ / ۱۳۰۰۳۹۷۰.

رونوشت: آیین نامه حج و شرایط عزیمت حجاج، تاریخ ندارد /ش س ۲۴۰۰۲۲۹۳۴

رسیدگی به امور داوطلبین سفر حج (معاینات پزشکی، دستور العمل ثبت نام، صدور گذرنامه....) رضاییه - مه‌آباد. ۱۳۵۴ - ۵۵ شمسی / ۲۵۰۰۰۰۰۵۹ شس

اقداماتی در زمینه اعزام حجاج. ۱۳۳۵ - ۳۷ ش / ۲۵۰۰۰۰۴۷۱ شس

اجازه کمیسیون ارز در مورد فروش ارز به نرخ دولتی به (سید نورالدین) و همراهان جهت

سفر به مکه / بوشهر - شیراز ۱۳۲۰ ش / ۲۹۰۰۰۰۷۷۷ شس

افشای متحد المال محرمانه در مورد منع صدور تذکره جهت زائرین حج توسط حاکم محمره

و آگاهی مأمورین شوروی از این موضوع.

۱۳۰۹ ش / ۲۹۰۰۰۰۸۴۶ شس

منع صدور تذکره برای حج به دلیل شیوع امراض مسری در عراق.

۱۳۱۰ ش / ۲۹۰۰۰۳۳۸۳

نحوه صدور گذرنامه برای حجاج بوشهر.

۱۳۲۹ ش / ۲۹۰۰۰۴۵۰۸

یک جلد کتاب فلسفه‌ای از مناسک به قلم سید حسین صدر شیرازی.

۱۳۴۲ ش / ۲۹۰۰۰۴۸۸۵

تشکیل کمیسیون حج صورت جلسه تصویب نامه هیئت وزیران راجع به مقررات حج ۱۳۴۰

ش / ۲۹۱۰۰۱۰۴۱

اعلان ممنوعیت تشریف اتباع ایرانی به بیت الله الحرام

(اصفهان ۱۳۰۶ ش) / ۲۹۱۰۰۳۱۱۱

استرداد وجوه اضافه دریافتی از حجاج بابت قیمت بلیت کشتی و مخارج بازگشت.

۱۳۰۴ ش / ۲۹۳۰۰۴۲۹۱

اعلان ممنوعیت مسافرت به مکه به خاطر نا آرامی‌های حجاز (تهران)

ش / ۲۹۳۰۰۴۳۰۴

راهنمای حج و فلسفه‌ای از مناسک حج

(تاریخ ندارد) / ۲۹۳۰۰۵۴۸۳

شکایت از جریمه یکی از حجاج در گمرک خسروی ۱۳۳۲

ش / ۲۹۳۰۰۶۲۵۶

دعوت شدن مردم به امین السلطنه، انتخاب نظام السلطنه برای حکومت خراسان، سفر مکه

و فرنگ و ابقا به حکومت قزوین و رقابت حکام.

(تاریخ ندارد) / ۲۹۶۰۰۰۳۲۶

گزارش مربوط به مراجعت زوار خراسانی از مکه، قتل و غارت آن‌ها توسط محمد خان

بانهای.

تاریخ ندارد / ۲۹۶۰۰۴۲۷۷

نامه‌ای در خصوص مسافرت حجاج به مکه از راه بصره و دریا.

تاریخ ندارد / ۲۹۶۰۰۹۰۰۲

نامه حسین قلی خان در خصوص بازگشت ۸۴ × حجاج آذربایجانی، عزیمت میرزا حسین خان

به مدینه، فوت قهوه چی باشی و .

.. تاریخ ندارد / ۲۹۶۰۱۱۲۶۲

اعلانیه‌ای در خصوص اعزام حجاج به بیت الله الحرام از راه روسیه توسط شرکت کشتی

رانی (ستورک) شوروی.

تاریخ ندارد / ۲۹۶۰۱۲۱۱۰

دست خط ناصرالدین شاه: مخالفت با درخواست علاالدوله جهت عزیمت به عتبات و حج و اظهار رضایت وی از خدمات وی و امین السلطان و عضدالملک

تاریخ ندارد / ۲۹۶۰۱۳۰۹۱

توجه به ولی محمد میرزا سفر حج معین السلطنه، عزل معتمن السلطنه از وزارت خراسان و معالجات معتمن الاطباء

تاریخ ندارد / ۲۹۶۰۱۳۱۸۷

لزوم مطلع بودن کارمندان از قانون پرداخت وجه تبر جهت صدور گذرنامه های عادی به حج .
۱۳۳۶ ش / ۲۹۷۰۱۶۳۴۲

وصیت یکی از ساکنان قریه علی شاه عوض (شهریار) برای خرید حج، روزه و نماز و برپایی مراسم تعزیه.

۱۲۹۹ ش / ۲۹۷۰۲۱۷۱۶

اعلام وصول وزیر آموزش و پرورش در خصوص دریافت عکس محمد رضا پهلوی در لباس احرام

۱۳۴۷ ش / ۲۹۷۰۳۰۳۱۶

معرفی و اعزام سیصد نفر از پیش‌آهنگان به سازمان اوقاف جهت شرکت در مراسم حج

۱۳۵۲ ش / ۲۹۷۰۰۳۵۲۸۶

گزارش تلاش حکام سعودی برای تشکیل کنگره خلافت اسلامی و موضع ایران در قبال آن
(عربستان - مصر) ۱۳۰۴ ش / ۳۱۰۰۰۰۱۹۲

تأسیس خط هوایی جهت حمل و نقل حجاج از مصر به حجاز و تقاضای سفارت مصر مبنی بر درج اعلان در روزنامه های ایران در این زمینه.

۱۳۱۶ ش / ۳۱۰۰۰۰۴۰۶

آیین نامه‌ها و تصویب نامه‌های مربوط به بهره برداری از املاک خالصه و واگذاری تعدیل مال الإجاره مستغلات، چگونگی تأمین اثاث حجاج

۱۳۲۹ ش / ۲۳۰۰۰۰۸۴۳

ارسال اعلامیه دولت سعودی در مورد تخفیف مالیات حجاج به ادارات گمرک

۱۳۱۹ ش / ۲۴۰۰۰۰۳۵۸۶

منع اعزام حجاج به عربستان به درخواست انگلیس و به بهانه مشکلات

۱۳۲۲ / ۲۴۰۰۱۴۵۴۰

آیین نامه امور حج ۱۳۳۰

۲۴۰۰۱۴۹۱۱ /

اعلانیه: اعتراض به تعدیّات و تجاوزات وهابیان عربستان به بقاع متبرکه، تشکیل کمیسیون
حرمین شریفین به منظور رسیدگی به فجایع مزبور.

۱۳۰۵ ش / ۳۱۰۰۱۳۱۸

پی‌نوشت‌ها:

۱. این اسناد با: سال، کارت، پرونده، صفحه، گیرنده، فرستنده و موضوع تعریف می‌شود.
۲. واحد نشر اسناد، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۳. جلد ۳، مسأله زوار، حج و زیارت، صص ۵۶۷ - ۵۱۷
۴. جلد ۵، فصل اول، امور اتباع - مسائل زوار، صص ۳ - ۱۲۰
۵. در کتاب «برگزیده اسناد سیاسی» ابتدا شماره سند، موضوع، تاریخ، کارت و پرونده قید شده است.
۶. مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی.
۷. (اسنادی که داخلش حروف لاتینی دارد و از طرف چپ به راست نوشته، اسناد عثمانی می‌باشد و اسنادی که داخلش حروف لاتینی ندارد و از راست به چپ نوشته است، اسناد ایرانی می‌باشد).
۸. فصلنامه میقات حج، ۴۸، صص ۱۱۸-۱۰۵